

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата філософських наук Левченко Тетяни Григорівни на дисертацію Сидорака Андрія Миколайовича «Проблема богопізнання в богословській спадщині архимандрита Софронія Сахарова» на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.14 – богослов'я

Близько дев'яносто років тому відбулась доленосна зустріч Софронія Сахарова із Старцем Силуаном на Афоні, вплив якої на духовні пошуки багатьох християни ще чекає свого вивчення у науковому середовищі. Віддаленим наслідком цієї зустрічі стала книга «Старець Силуан» – відома енциклопедія аскетично-молитовного життя східного християнства, стали численні глибоко духовні твори Софронія Сахарова. Ми переконані, що масштаби його впливу на філософсько-богословську думку східного християнства ХХ століття по справжньому ще не оцінені. Парадоксальним чином Софроній Сахаров, який на схилі віку вважав себе лише посередником між старцем Силуаном та співбраттями у монашестві, став подібним до старця Силуана у місіонерстві глибокого християнського життя у сучасному світі. Силуан, будучи неосвіченим простим монахом, зумів, завдяки реально присутнім у його душі дарам Святого Духа дати відповіді на нелегкі екзистенційні запити, на які не змогла відповісти тогочасна богословська інтелектуальна еліта молодому шукачеві істини Сергію Сахарову. Подібно і сьогодні богослов'я Софронія Сахарова, який не мав формальної богословської освіти, але мав глибоке потаємне аскетично-молитовне життя, спонукає багатьох професійних академічних богословів дивуватись глибині його філософсько-богословських інтуїцій. У цій перспективі праця Сидорака Андрія є дуже актуальною, оскільки вперше у вітчизняній богословській науці в ній здійснена комплексна робота по аналізі та структуруванні богословської спадщини

архимандрита Софронія. Тема праці вибрана не випадково. Дисертант вдало підмітив, що для Софронія Сахарова критерій якості життя не полягав у якомога більшій кількості приємних відчуттів, а саме в об'ємі пізнання першої та останньої істини. Саме проблема богопізнання стала серцевиною богомислення архимандрита Софронія. Відповідно до теми була визначена мета дослідження та відповідно до мети, визначені основні дослідницькі завдання, які були послідовно виконані в розділах дисертаційного дослідження. У структурі праці прослідковується внутрішня логіка дослідження.

Дисертаційне дослідження демонструє добру обізнаність автора у темі та вказує на опрацювання ним значної кількості матеріалу. Дисертант представив ґрунтовно опрацьований стан дослідження теми з аналітичним осмисленням праць, а також проаналізував філософсько-богословський контекст, у якому духовно і науково формувався Софроній Сахаров. Потрібно відмітити, що автор, аналізуючи твори Софронія Сахарова, притримувався принципу первинності тексту – він прагне входити у світ тексту, а не привносити текст у світ читача, що є дуже важливим, для того щоб як можна більше наблизитись до автентичного сприйняття ідей архимандрита Софронія. Для прикладу він у дослідженні вживає термін Софронія Сахарова «персона» у тому ж значенні, в якому вживає його архимандрит – персона швидше є іпостассю, ніж індивідумом. Також він відкидає компаративістський підхід сприйняття ідей Софронія Сахарова у порівнянні з ідеями Гайдегера, як такий що таїть небезпеку втрати автентичного розуміння богомислення архимандрита Софронія.

Позитивним є, що Сидорак Андрій звертається до оригінальних джерельних матеріалів, цитуючи, зокрема, Грецьку Патрологію Міня.

Він гармонійно вливає Софронія Сахарова у церковну традицію та деталізовано розглядає тему богопізнання у його спадщині. Багата інформація у виносках допомагають читачеві зануритися глибше у проблематику дослідження. Важливо відзначити те, що упродовж усього дослідження автор наголошує, що богопізнання – це не лише чийсь приватний духовний досвід, а радше традиція, якою Церква живе вже протягом двох тисяч років, і тільки в Церкві та у гармонії з її догматичним ученням богопізнання може вважатися істинним.

У головних впливах святоотцівської спадщини на формування богословської думки архимандрита автор слушно виділяє важливий вплив ідеї єдиної людської природи та розуміння людини як образу й подоби Бога Григорієм Ніським на вчення архимандрита про богопізнання. Через призму вчення Григорія Ніського про те, що відразу уся повнота людської природи була сотворена Творцем, стає зрозумілим феномен молитви за всього Адама, за все людство. Оскільки для Бога не існує ні минулого ні майбутнього, він цю колективну істоту – людську природу, що тягнеться в часі, через віки, своєю силою утримує у бутті. Автор аргументовано виділяє велику силу впливу Силуана. Дисертант шукає аргументи впливу не лише аналізуючи богословські ідеї, але досліджуючи внутрішній аксіологічний світ архимандрита Софронія. Так для прикладу, він приходять до висновку щодо визначної ролі впливу Силуана. Адже, ще не будучи ближче знайомим із Силуаном, Сергій Сахаров переживав ірраціональне почуття поваги та смирення у присутності старця, яке він не переживав ні перед ким із людей, що зустрічав у своєму житті. Він не міг раціонально збагнути в чому причина. Пізніше вже після ближчого знайомства він напише, що Силуан був найбільшим явищем його життя, а на схилі літ скромно вважатиме себе лише посередником між Силуаном та світом.

Дисертант у своїй праці наголошує на фундаментальному принципі богопізнання у Софронія Сахарова, який полягає в тому, що феномен християнського Бога для архимандрита Софронія не є наслідком філософських спекуляцій, пов'язаних зокрема із грецькою філософією, чи спробою переосмислення релігійного виміру людського буття, а результатом екзистенційної зустрічі у часовій перспективі осіб Бога та особи людини. Автор слушно відмічає важливість персоналістичного виміру, який став призмою, через яку Софроній Сахаров сприймає богопізнання. Важливо відзначити, що дисертант віднаходить коріння персоналістичноцентричного сприйняття архимандрита Софронія в екзистенційному досвіді пережиття цінності принципу особи в межах духовних пошуків раннього періоду богомислення Сахарова.

Особливо потрібно відмітити акцент автора на оригінальних поняттях, які архимандрит Софроній вводить в богословський дискурс – «богословсько–трансцендентний переворот в пізнанні», «догматична свідомість», «людини однієї ідеї». Важливим є аналіз проблематики відношення розуму та віри у богопізнанні, та наголошення на неповноті пізнання Бога, якщо воно спирається лише на містичний досвід без інтелектуального осмислення. Це особливо важливо для розуміння ваги саме академічного богослов'я у ціннісній шкалі архимандрита Софронія, який, наголошуючи на важливості інтелектуального осмислення молитовного досвіду, розвиває вчення про догматичну свідомість, яка стає вінцем праведного життя та правильного мислення. Саме у догматичній свідомості зовнішні догмати Церкви стають внутрішніми переконаннями внаслідок екзистенційного пережиття процесу пізнання Бога.

Результати дослідження є викладенні у розлогіх висновках, в яких автор логічно підводить підсумки свого дослідження. Особливо потрібно виділити загальний висновок дослідження, в якому дисертант окреслює розуміння богопізнання Софронія Сахарова, яке знаходиться на перетині трьох смислових вимірів. Догмати християнства: де Бог люблячи людину Перший виходить на пошук зустрічі з нею. Любов Бога-Отця, який все сотворив і в любові підтримує все, жертва Сина Божого, який відкрив Отця і став основним Шляхом до Нього, дари Святого Духа, які роблять можливим слідуванням цим шляхом. Правда про людину: яка сотворена на Образ Бога, покликана своїм життям осягнути кенотичну свідомість Христа, полюбити світ, як Він полюбив і стати іпостасю у загальній людській природі, як Божі Іпостасі існують у Божій природі. Екзистенційний вимір: де людина за онтологічною структурою здатна до особового реального екзистенційного спілкування-богопізнання з християнським Богом-Трійцею. Все це автор окреслює як християнський персоналістичний екзистенціалізм.

У процесі ознайомлення з роботою у нас виникли деякі запитання:

- 1) Які можуть бути причини шанобливого ставлення Софронія Сахарова до академічного богослов'я?
- 2) Чому архимандрит Софроній маючи колосальний духовний досвід богоспілкування, на схилі літ називає себе лише посередником між Силуаном та співбратами?
- 3) Чи його головна книга «Бачити Бога як Він є» не може вважатись такою, що є занадто сміливою у розкритті містичного християнського досвіду?
- 4) Як його досвід богоспілкування впливав на буденне життя в монастирі, його відносини із співбратами?

- 5) Як його персоналізм може впливати на соціальне та політичне життя сьогоденного суспільства?
- 6) Чи можна вважати його відповідь на небезпеку імперсональної містики вичерпною з точки зору християнського персоналістичного містичного підходу?

Зауваження та запитання не знижують загальної позитивної оцінки виконаної роботи. Вони покликані до глибшої застанови та майбутнього розширення праці. Назагал робота успішно виконана і мета досягнута. Дослідження має чітку логічну структуру та обґрунтованість положень, що виносяться на захист, та є завершеною самостійною роботою. Дисертація має значне теоретичне та практичне значення для українського богословського середовища.

Знайомство із дисертацією та публікаціями автора дають підставу для загального висновку про те, що робота Сидорака Андрія Миколайовича «Проблема богопізнання в богословській спадщині архимандрита Софронія Сахарова» є самостійним завершеним дослідженням актуальної наукової проблеми, містить наукові досягнення, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я.

Офіційний опонент,

кандидат філософських наук,

викладач Ірпінського державного

коледжу економіки та права

Т. Г. Левченко

Підпис

Левченко

М. Т. завідує

25.09.2021

Левченко

